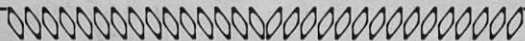
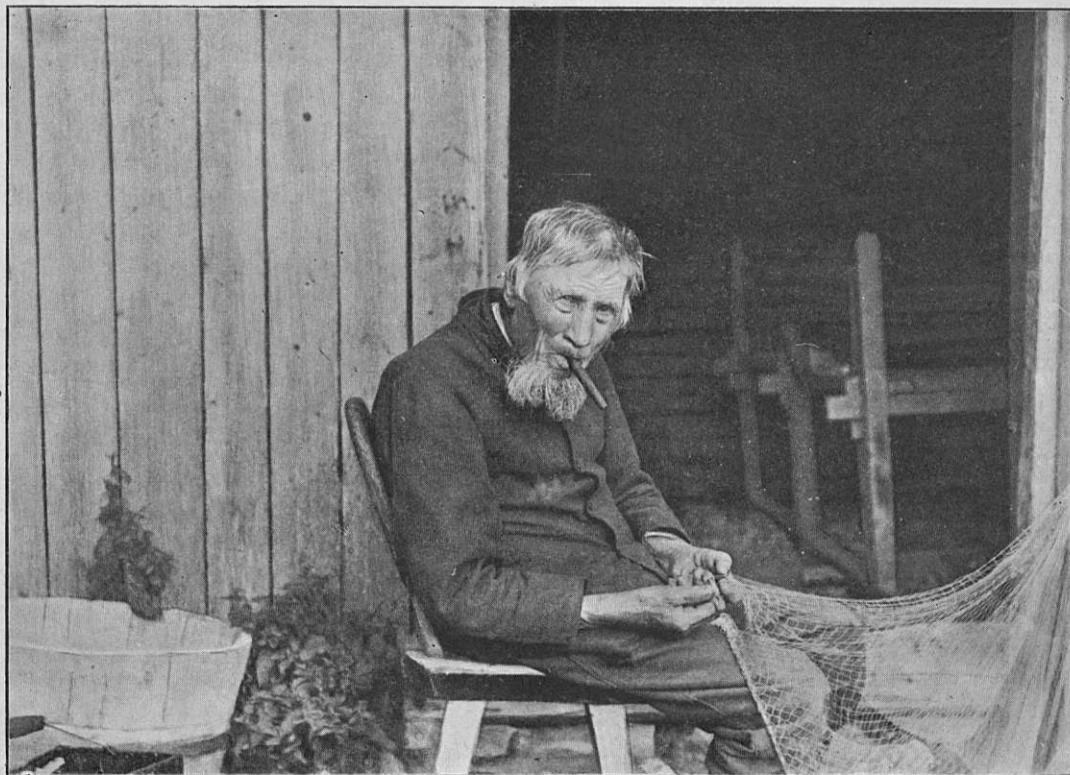


K. Turistbrev.



FINBY

af
Ernst Lampén.



„FRIBACKEN.“
GAMMAL SJÖMAN OCH FISKARE I NORRBY.

ØVERTRYCK UR TURISTTIDSKRIFT. HELSINGFORS 1914



HELSINGFORS 1914
Osakeyhtiö LITTERA Aktiebolag

Finby.

I.

Bästa läsare, läs icke fin by, utan finn by! Det är så med den svenska ortografin, att man blir grå i förtid, då man skall handskas med den. Varför får man icke skriva Finnby, då man likväl uttalar det så. Nej, man får det icke, därför att grammatiken helt framt förbjuder det. Jag avundas alla dessa forna präster i Finby kapell, som icke kände till denna regel. De skrevo alltid Finnby. Tysken skriver än i dag Finnland och antagligen även Finnby, om han tilläventyrs hade en vän (n) eller väninna i Finby.

Icke så, att Finby skulle hava skäl att känna sig generad för sitt fina namn. Tvärtom, det är verkligen en fin by. Varje gård är målad, de flesta torp likaså, strandbodarna lysa i rött, uthusen äro likaledes bestrukna med samma lysande färg och knutarna samt grindstolparna äro vitmenade. Man tar kalk från Förby kalkværk och blandar kalken i kärnmjök. Färgen blir bländande vit. I Förby hava hela hus målats med denna färg, och de lysa som palatserna i Genua i solens sken mellan almars och askars blad. Kumlen lysa vita, och vita äro remmarstenarna på stranden. Sjön är ljusgrön, inga floder hava sitt utlopp nära Finby Storö, därför är vattnet så klart och vackert. Det är glans och färg över

Finby överallt. Alla Finlands träd frodas här. Almarna, askarna, lönnarna, ekarna, björkarna, tallarna, granarna, alla presentera sig med sin olika gröna nyans i våra parker och skogar. Lönnarna skulle här bilda formliga skogar om icke våra kuddor så hjärtans gärna åte opp varje planta de komma åt. Likaså ekarna, som äro hatade träd, där de förkomma ymnigt. Infödingen säger: „dom ärver sej så fasligt“. Kuddorna älska eken och lönnen lika intensivt.

Våra bärg här på öarna äro icke enbart grå. De hava även färg, De äro röda, blå, vita, bruna, brokiga o. s. v. De hava även tusen nyanser. I Förby gruvor får man marmor i block, som äro lika vita som den äkta Carraran. Man får „vitsten“, som är ännu vitare, och slutligen kalksten. Kalk



Ljungberga villa, sjösidan.



Ljungberga villa, landsidan.

bryts här ur bärg litet vartans, men mest i Förby. Alla våra bärg hava kalkådror, påstå geologerna.

Men var ligger denna lysande, fina by? Så frågar många. Helsingforsaren läser namnet på en ångare, som ligger vid Kejsarinnans sten i södra hamnen, och Åbobon samma namn på samma båt vid ångfärjan över Aura å. De veta åtminstone att det finns en ångare som bär det namnet och förmoda säkert, att det måtte finnas en by, som understöder ångaren. Att kalla en ångare så där utan vidare fin by, vore ju löjligt, isynnerhet sedan ångaren Ariadne börjat trafikera linjen Helsingfors—Stettin.

Men det finns många fina byar i Finlands svenska bygder. Brevet till mig göra ofta lustresor till dessa andra byar förrän de hamna till den finaste av dem, mitt Finby. Skriv Förby på breven, så komma de fram genaste vägen.

Jo, Finby ligger 4 mil från Hangö, på vestra sidan om Hangöudd. Man passerar Hangö vestra fjärd med dess många skär och öar och med dess väldiga havsvågor, som mellan skären rulla in raka vägen från den vida Östersjön. Man håller nord-vestlig kurs. Slutligen nalkas man ett sund cirka 1 1/2 km brett. Det bildas av Kimito-

landet till venster och Tenalas underbart långt utskjutande halvö, som kallas Bromarv. Yttersta spetsen av halvön kallas naturligtvis „skata“, Bromarvs Skatan.

Dessa två armar, Kimito-landet och Bromarvs skatan omsluta kärligt den vidlyftiga havsfjärd, i vars mitt Finby öarna ligga, skyddande dem för alla övermäktiga havsvågor, skyddande dem för alla sydvästens mest piskande vindar, skyddande dem för alla „stora havets“ dimmor. Fukten från dimmorna lägger sig snällt

på alla Hitis skärgårdens, Kimitos och Bromarv-skogarnas barr-rikedom, men Finby ligger öppen, badande i solens sken! Ja, ehuru Finby ligger så nära till öppna havet, äro vår- och sommardimmorna här fullkomligt okända, aldrig så mycket som ens morgondimmor, vilka äro så vanliga till och med oppe i landet vid de stora sjöarna. Stränderna kring Finby holmarna äro djupa, strandformationerna överallt ovanligt höga. Det ges ingen låg strand. Klippan tar sin början, där havsytan ligger och landet reser sig småningom till en ansenlig höjd mitt på holmarna. Man har utsiktsknallar på varje ö. Mellan knallarna synas djupa dalsänkor, där gårdarna och byarna ligga och där feta åkrar och ängar grönska på präktig lerjord. Kärr känna vi icke till här i Finby, all odlingsbar jord är under plog.

Träna växa här snabbt, som överallt vid havet, där blott vinden icke trycker ned dem. På Tessvär landet i Söderby skogarna finnas mastträd i mängd, på Finby kronoboställe ges det väldiga furor. Jag har mätt årsskott på gran 90 cm långa, på lönn 125 cm, på en ung asp 153 cm. Strandalarna bekransa stränderna, och äro med sin mörka lagergrönska, enligt mitt tycke, bland de vackraste träd vi hava i Finland. Den största fjärden

i Finby heter Ekholms-fjärden, vid vars ständer ännu levande personer påstå sig hava fällt jätte-ekar.

Klimatet är det angenämaste vi hava i Finland. Frostén så gott som okänd under växantid. Medan Kimito större öland under höstnätterna genom sin större landmassa och genom där förefintliga kärr avkyls och frostén kniper potatisblasten under kyliga september-nätter, blommar potatisen i full fart här hos oss vid havets omedelbara närhet, på vårt högt belägna land. Hösten är annars den angenämaste årstiden i Finby. Då detta skrivs, den 12 september, visar termometern $+20^{\circ}$ C i skuggan. Det händer oftast att början av januari ännu är så varm, att vägarna äro fullkomligt bara och ofrusna, så att sanden rasslar under hjulen som mitt om hösten. Folket seglar till julotten och jag svirvlar Sylvester dagen. — Det ligger icke julstämning i att segla och svirvla, men det är varmt så att man icke behöver överplagg. Man läser jultidningar och ser snöflingor på pärmplanschen och

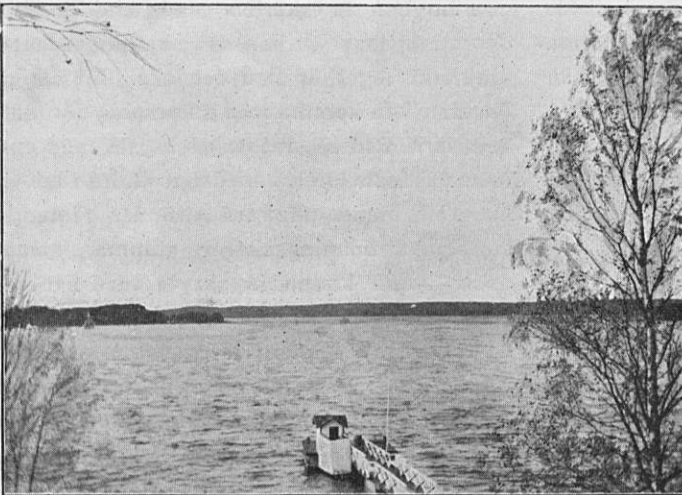


Strand i Finby.

arbetar opp illusionsförmågan. — Vinter hava vi här i februari och i början av mars. Isen utanför Finby ölanden är alltid riskabel att passera med häst och släde. Vid uddarna ledes vägen städse över land. Där gör sig strömmen gällande. I bland kan isen hålla överallt, i bland åter, helt omotiverat, brista där strömmen varit starkast.

Den tråkigaste tiden i Finby är då isen smälter i Östersjön. De stora ismassor som om våren driva ut från Finska viken störa oss dock icke. Hangöudd är vänlig och avhåller dem från våra vatten. Därför hava vi öppet vatten ungefär 2 veckor tidigare än Helsingfors.

Soligt är det i Finby, nederbörden ringa. Åskmolnen fara oss stolt förbi. De remna och braka lös över fastlandet, eller passera långs Bromarv över till Kimito och skrämma opp Sagu- och Nagubor. Vi få endast en släng av sleven. Havsfukten seglar över oss och dryper ner först sedan den nått fastlandet och dess allvarsamma invånare. Hade vi icke här en så stadigt



Utsikt mot fastlandet.



Findal torp å Kolsjö.

lerbotten, vore våra åkrar helt visst nånting i stil med „Ceylons brända dalar“.

De ligga alla i god ordning, den ena efter den andra, från norr till söder, dessa Finby 4 stora öar. Störst är Storön. Den är 9 km lång och 6 km bred. Det vill säga samma yttinnehåll, som den lanttunga, på vars spets Helsingfors ligger, börjande från Sockenbacken och Viks ladugård och slutande i Brunnsparken. Då man bor på Storön har man svårt att bibehålla känslan av att man vistas på en holme, man måste anstränga sin tanke för att erinra sig det. Man måste återkalla i sitt minne att man passerat ett 400 meter långt färjställe för att komma till Storön. Finby Storö skulle ligga cirka 3 km från fastlandet med dess järnvägar och postgång, om icke Skaparen i sin allvisa nåd sett Finbyborna blideligen till och låtit ur jordens inre en stor klippig holme, Kaukassalo-Kolsjö, dyka upp „jämt“ mitt i sundet mellan fastlandet och ön. — „Jämt“ är det mest begagnade ordet i Finby. Både finnar och svenskar älska det lika lidelsefullt, varför landet ofta får heta Jämtland — för övrigt lika kuperat och bärgigt som det större moderlandet med samma namn i Sverige. — Detta välsignade Kolsjö har åter småningom makat sig så nära fastlandet att

man numera byggt en bro över det grunda sundet och Kolsjö på sätt och vis redan kan räknas till fastlandet. Efter knappa 3,000 år makar sig Kolsjö fast i Storön, och då är denna härliga holme en saga blott.

Söder om Storön ligga Utöarna, Tessvär och Pettu. Tessvär landet är 7 km långt och 2 à 3 km brett. Pettu 4 km långt och 2 km brett. De likna Storön, höga bärg och djupa dalar. Kring alla dessa fyra „land“ ligger dessutom ett otal mindre holmar, all-

deles som större gårdar hava torp i sina periferiska delar. Mellan holmarna går strömmen stark, och där bruka öborna i regeln varje år på svag is gå ner sig och finna en förtidig, fuktig död. Grannsocknarna fylla luckorna, i synnerhet Perniö, som icke äger så djupa vatten, att en människa kunde finna sin död och grav i dem.

Finby öarna ligga nära till andra land. Mellan Kimito och Storön är avståndet 1 à 2 km. Mellan Tessvär och Pettu å ena och Bromarv å andra sidan ungefär samma distans. Till Tenala stranden i öster är det något längre.

Finbybon är skäribo med modifikation. Teoretiskt taget är han det ohjälpligen, men praktiskt taget är han det icke. Ett öland, dit man kan komma med automobil, där man kan fara med bil, måste anses stå med ena foten på fasta landet, med den andra i havet. Men ett öland, på vars stränder Finlands största strömmingsskaror stimma, måste dock ibland kunna få skryta med benämningen „skärgård“.

Till Finby kapell hör dessutom en landremsa från fastlandet, närmast Kolsjö, så att det finns finbybor som både teoretiskt och praktiskt taget äro ordentliga fastlandsbor. Invånare räknar Finby ända till 2000 personer. Antalet är icke stort, men kvaliteten

god. D. v. s. finbybon kan allting. Han kan plöja jord, han kan sköta kor, han kan segla, han kan fiska, han kan odla fruktträn, han kan spränga sten, bränna kalk, slå tegel, såga plankor, helt litet supa, men inte dansa.

Därför är ingen riktigt medellös här, och det ståtliga fattighuset är krent besatt. Och dessutom kan finbybon fritt tala *både finska och svenska*, något som ingalunda ens alla tjänstemän i vårt land kunna.

Ur Finbys historia.

II.

Benämningen Finby, såsom ett gemensamt namn för alla dessa tidigare beskrivna öar och en bit fastland, är jämförelsevis ny. Men namnet Finby som beteckning för hemmanet å Storön är antagligen urgammalt. Icke så, att den första bebyggaren varit finne, utan har han säkert hetat Finn, liksom Förby antagligen fått namn av en gammal hedning eller katolik, som hetat Före. Två ofta förekommande namn under hedna och tidigare medeltiden. Hela detta samhälle bar under Gustav Vasas tid, och antagligen redan långt in i medeltiden, namnet „Särkisalobol“. Varifrån detta Särkisalo kommit och vart det försvunnit, det kan ingen mera upplysa om. Ingen känner mera till detta namn, och ingen ort bär det namnet. Vi hava ett fisknamn som benämning för en gård i Finby, nämligen „Siksalo“. Har kanske mörten (särki) adlats i Finby, och antagit det förnämre namnet Sik? Dessutom måste man ju medge, att „Särksalo“ på svenska klingar smått alltför intimt, medan Siksalo låter nyktert. Alltnog, Särkisalo försvinner småningom under Sverges „storhetstid“; Siksalo blir dock icke det nya namnet, utan „Finby“. Men ännu så sent som 1706, då den första Communionboken för dessa traktens befolkning upprättas, kallas orten „Finnby eller Ökapellet“.

Namnet sviktar således ännu. Att „Särkisalo“ försvunnit redan för den starkare kraften hos svenskheten under storhetstiden, kan nog även vara möjligt.

Finby, som namn för hela orten, är således endast något öfver 200 år gammalt.

Finby är dock bebott sedan tre tusen år tillbaka. Därom vittna de många bronsålderns „jättegravar“, som ännu pryda våra högsta bergstoppar. De hade gott att vara här i Finby, dessa jättar. De hade smala vatten att paddla på i sina ranka ökor, de hade fisk i ymnighet, och de hade höga bärgsklackar att brännas på till den eviga vilan, de hade vackra utsikter från sina gravplatser, utsikten mot den oskymda solen. Besöken dessa gravplatser, alla turister i Finby, det lönar mödan. Man har den hög-



Bronsålders grav å Kolsjö.



Grav vid Finbysundet.

tidliga känslan av att stå vid en kamrats sista viloplats, vilken kamrat med stora ceremonier här högt oppe, likt en johanne-eld, småningom övergått i stoft och aska — för 2400 år sedan. Från mannens med den soliga värdsåskådningen gravplats har man som sagt den vackraste utsikt, som står till buds i trakten.

Vad är det för folk, som ligga här under dessa stenkummel? De lärda arkeologerna påstå, att man icke med säkerhet kan säga det. Men det hindrar icke mig att ana, att det var goter. Alla dessa gamla germaniska namn Perniå, Lupaja, Aisböle klinga i mina öron som hörde jag Ulfilas bibel uppläsa. Gammalt är även Tessvär, stället med de två båthamnarna, båtsvären, och urgammalt är finnarnas namn på „Kutu“ gård, som endast är en casus av ordet Kåta. De finska formerna på namnen äro de intressantaste, i ty att de bibehållits i den äldsta formen. Det är dessa bjässar där under stenmassorna som talat om Bärnaja, Lupaja o. s. v. och givit oförklarliga namn åt platser i Finby.

De äro vetenskapligt oundersökta dessa många jättegravar i Finby. Alla hava till en del undersökts av nyfikna gossar och ynglingar, som tröttnat innan de nått botten. Blott en grav är grundligt, men ovetenskapligt undersökt.

En vacker dag för circa 40 år sedan beslöto några unga sjökaptener, en Forsström, en Uppman, en Sandell — högst representativa namn i Finby av urgamla finby ätter — att genomsnoka en sådan jättegrav. De uppbådade alla skriftskoleynglingar, som den våren läste sig fram, och förde dem till den grav som ligger närmast kyrkan, högst uppe på bärgsknallen ovanom Finby sundet. Kaptenerna drucko en aktningfull bägere till den gamle avlidnes minne och nattvardsbarnen arbetade i sitt anletes svett. — Den gamle hedningen vederfors äran av ett andra om ock sentida gravöl, firat och begånget av kristna kaptener och katekesmättade ynglingar. — De funno den gamles förkolnade ben, de funno ett s-formigt bronsspänne, ett mynt, en bronsplatta o. s. v. Kaptenerna



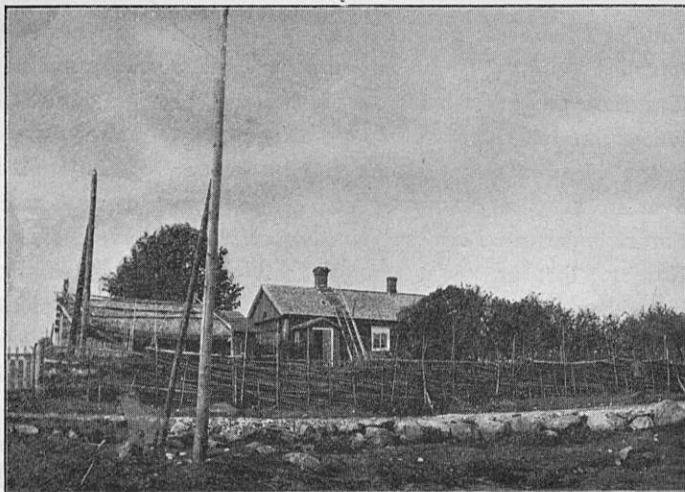
Oppgård och Nedergård i Norrby.

påstå att föremålen avsänts till Helsingfors, men museimännen påstå, att några sådana icke förekomma i samlingarna. Nu ligger den gamle „Finns“ stoft och aska utsatt för väder och vind, hans klenoder hava borttagits, och tyvärr förkommit. Men gravplatsen står kvar, och stenarna skräpa däromkring. Samma öde har nog vederfarits andra gravar, men många stå dock ännu orörda. Dåförtiden kände man icke till något skydd för stenrösen, arkeologin låg i sin linda. Kaptenerna uppträdde fullkomligt „bona fide“.

Under stenåldern torde Finby öar legat under vattnet eller på sin höjd utgjort kala klippor, skär, kobbor, „bådor“ och „flador“, olämpliga som vistelseort för människor. Man känner icke till fynd från denna period.

De äro ännu sparsamma i Bjärno, där man dock påträffat sådana på höga sluttningar ovanom dalsänkor, som för 4000 år sedan varit hafsvikar. Den närmaste fyndorten ligger i Nurkkila by i Bjärno. Men norrom Bjärno i Kisko socken vidtager ett rikt band av stenålderns fyndplatser.

Ur medeltidens mörker uppstår Finby (Särkisalo) fullkomligt fullvuxen. Varje by är nämnd i Gustav Vasas första jordabok. Alla hava samma namn som nu, kanske även samma gränser. Ingen gård har kommit till, utom prästbolet Piensalo l. Pensalo. Den heliga legenden berättar att en högförnäm dam varit svartsjuk på sin jungfru och bragt henne om livet i en källa, varpå ångern infunnit sig och hon skänkt hela Piensalo till Bjärno kyrka. Samma tema som i Elinan surma, samma tema som i legenden om Halikko m. fl. socknars kyrkor och deras uppkomst. Svartsjukan leder till brott, ångern inriktas av de andliga till välgörenhet mot kyrkan. Det är en syndig Horn till Äminne



En 200-årig gård i Murom.

som bygger Halikko kyrka, donatrisen i Finby är namnlös.

Byarna äro redan fördelade i skilda gårdar liksom nu. Man känner till dessa evinnerliga Oppgård, Nedergård, Gammelgård, Nygård, Mellangård, Vestergård, Östergård. En häpnadsväckande torftighet i fantasin, då det gäller att ge namn åt gårdar. Huru mycket saftigare äro icke de äldre bynamnen, t. ex. Murom, Sutarby, Rankarholm, Verkkoranta, Gråansböle, Hästö, Finarv, Förby och Finby. I stort sett är Finby nuvarande indelning i byar och gårdar åtminstone 400 år gammal, men möjligen några hundra år äldre.

Under storhetstiden på 1600-talet undgår Finby icke ödet att till stor del bliva utdelad som förläning åt bålida krigare av både svensk och livländsk adel. Bland livländare må nämnas friherrliga ätten Clodt. Carol Wrangel egde så gott som hela Storön. Men de bodde aldrig, dessa herrar, här, Finby blev ett bondland trots allt. Annat var förhållandet med moderförsamlingen Bjärno, där Sabelstjärnorna och Sassarna förde ett hårt regemente både sönn och söcken, både hemma och i kyrkan.

Stora ofreden 1714—1721 var en svår tid för finbyborna. Karl den XII:s olycksaliga krig i Europa hade redan decimerat den manliga befolkningen rätt skrämmande. Det fanns går-

dar, där endast en karl är upptecknad mot fem kvinnor. Under krigets senare skede försvinna de gamla bebyggarna under flykten ur landet. Nya namn dyka upp som egare till gårdarna. Endast några gårdar övertas av sina forna egare. Bland dem Forsström'arna i Förby och Nordström'arna i Norrby. Det är högst antagligt att det är bjärnobor som tåga in och övertaga de övergivna hemmanen. Man berättar att grann-

socknen Bromarv efter Stora ofreden översvämmades av finnar till den grad, att det långt därefter ända in på 1800-talet fanns personer i socknen, som icke förstodo en svensk gudstjänst. Antagligen hade de förra bebyggarna med sina skepp seglat undan till Sverige, omkommit där eller bosatt sig där. Numera äro bromarvborna fullständigt försvenskade, finnbyborna åter tvåspråkiga mera än kanske i någon annan bygd i Finland.

Språkförhållandena i Finby.

III.

Finby är kanske den mest typiska bygd i vårt land med fullt utvecklad tvåspråkighet. Träffar man på en inföding och frågar honom, vilketdera språk han talar, får man nästan i regeln följande svar:

— Det är „jämt“ detsamma.

Men så kommer efter en stund följande tillägg: jag läser finska, eller jag läser svenska. Det är läsandet som slutligen tynger

ner den ena vågskålen. Annars skulle vågen stå „jämt“.

Gamla minnen och dokument, och gamla kyrkoböcker tala tydligt, om ock icke direkt, om vilka växlande språkvågor som övergått Finby öarna. Jättarna i de gamla gravarna talade germanska, så kommo finnarna, som kallade trakten Pernio efter urgermanskan, så svenskarna som omdöpte stället med det modernare namnet Björnå, Bjärnä. Sedan blev det ebb och flod, ebb och flod. Än vann svensken överhand, än finskan. Språkgränsen buktade sig uppåt landet mot Bjärno, för att under en annan period åter draga sig mot havet. Första gården på fastlandet hette på 15-hundratalet Verkkoranta, på 16- och 17-hundratalet Verkstrand och heter numera Vaarkna. Alltså först finskt, sedan svenskt, nu åter finskt.

Men svensk bygd har Finby varit under den tidigare medeltiden. Varje by på öarna i Finby bär ett svenskt namn, det på 16-hundratalet tillkomna „Siksalö“ *) undantaget. Den lilla holmen Niksår, förr Niklusåår, är möjligen även finskt. Men alla större byar hava sina namn från den äldre medeltiden eller hednaden, några möjligen från urgermanisk tid. De hava möjligen fordom tillhört Kimito



K. Degerholm, av oblandad svensk ras.

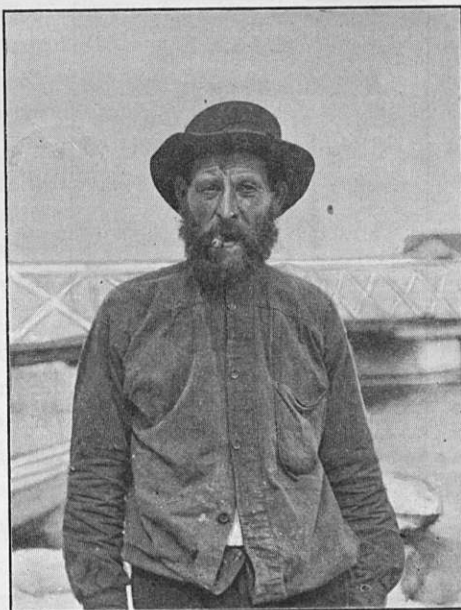
*) Enligt andra uppgifter omnämnes Siksalö redan under medeltiden.

ehuru de under Gustaf Vasas tid inregistreras under Bjärno socken och gå under det finska namnet „Särkisalobol“. Huru löst denna finska etikett suttit, framgår därav, att namnet numera är fullständigt bortglömt.

Kyrkböckerna från de tvåhundra senaste åren tala om oändliga inflyttningar från de svenska Kimito, Tenala och Bromarv socknarna, och om en lika livlig emigration från Bjärno och Uskela till Finby öarna. Genom dessa inflyttningar har Finby blivit lik en kittel, där de olika ingredienserna samman-smultit till ett helt, till finbyrasen. Man må icke tala om rasrenhet i en sådan bygd. Finbybon är varken finne eller svensk, han är helt enkelt bara finbybo.

Men de talrika utflyttningarna från Finby till de svenska grannsocknarna skulle också tyda på, att rasrenheten i dessa trakter icke måtte vara så alldeles hel som, bland andra, även jag tidigare förmodat. Stora ofreden omblandade betydligt befolkningsförhållandena i dessa trakter. — Men numera talar man ju icke mera om rasrena folk. Det finska folket torde väl, om något, vara bland-ras. Det borde vara mongoliskt, men till det yttre är det lika mycket germaniskt som mongoliskt. Jag har stundom ansträngt alla mina sinnen för att utgrunda till vilken ras ett tillfälligt försöksobjekt bland finbyborna hör, men gissat orätt. Där jag trott mig hava en ren svensk, där har jag efter forskning i släghävderna funnit en ren finne och tvärtom. Slutligen har jag stannat vid att rådfråga mitt öra och icke mina ögon. En rasren svensk talar med stark, metallisk stämma, en rasren vestfinne är i stället lågmäld, ofta ända till plågsamhet. Mellan dessa ytterligheter ges det en hel klaviatur med olika toner, såsom fallet måste vara bland ett folk, som är så uppblandat som finbyfolket.

Bland de senaste tidernas kroaseringar må nämnas den savolaksiska och österbott-niska, som genom en massa inflyttade gruv-arbetare i Förby håller på att yttermera blanda opp blodet. Finbyborna äro att gra-



„Rågholmen“, far finne, mor svenska.

tulera, ty dessa livliga Idensalmibor föra med sig ett artistiskt och intelligent element till befolkningen.

Men det högst märkvärdiga är, att icke allenast befolkningen i sin helhet, utan även de skilda slägterna hava varit underkastade samma fluktuationer mellan svenskt och finskt. En urgammal finbyslägt, den Nordströmska, som numera är mycket mera finsk än svensk, var för etthundra år sedan till sin litterära läggning svensk. Men förhål-landet var sådant endast under en slägtled, tidigare var släkten finsk. Här har en svensk moder ingripit. Ty i Finby, om någonstädes, spelade „modersmålet“ starkt in. Det var modern som var barnets första lärarinna. Läste modern finska, blevo barnen finnar även i övervägande svensk omgivning, läste hon åter svenska, blev svenskan det förhärskande språket. Man träffar på familjer i det starkt svenska Tessvär, där mödrarna i tre slägtled varit finskor och där barnen förty endast läst finska. I det finska Norrby åter läser en husbonde svenska, emedan modern läst svenska. Den svenska husbonden gifter sig med en finsk gårdsdotter från Finby



Impi Tiihonen, inflyttad Savolaksiska.

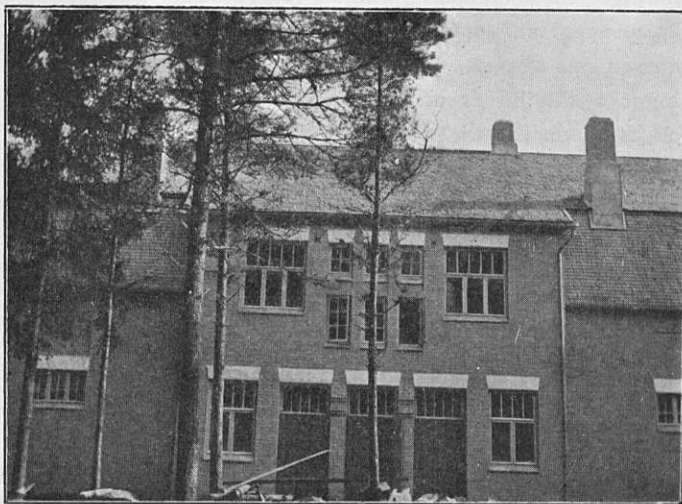
och släkten blir med detsamma åter fullständigt finsk.

Numera spelar moderns tungomål icke samma roll som förr. Nu har folkskolan övertagit hennes värv. I Utö svenska folkskola bliva alla barn företrädesvis svenskar, de må vara aldrig så mycket finnar, när de komma i skolan. På fastlandet i Hakkala bliva barnen mera finnar, ty skolan är finsk. Men på Storön hava vi en skola, som är både finsk och svensk, och där lära sig alla barnen både det ena och det andra språket. — En skolform som, enligt mitt förmenande, borde införas över allt i trakter med tvåspråkig befolkning. — Kan man tänka sig ett bekvämare sätt att lära sig det andra inhemska språket. De finska barnen hava samma läxa som de svenska på samma klass. Lärarinnan förhör barnen turvis på det ena och på det andra språket. Barnen svara på sitt modersmål, men äro i tillfälle att höra även både frågan och svaren på det

andra språket. Efter genomgången skolkurs behärska de båda språken „jämt“ lika i tal, men läsa endast sitt modersmål. Det ges exempel på, att inflyttade savolaksare med det saftiga finska målet efter en termin höra sina barn smått tala svenska, efter fyra år tala de svenska obehindrat. Först lära de sig svenska sånger, de sjunga helt trohjärtat: „Knäcken på lippan kult-harpan slår“, men efter några terminer tar den svenska Necken dem med hull och hår.

När det nu en gång är så löjligt bestämt, att ingen finbybo riktigt säkert vet, om han är finne eller svensk, — han känner endast till vilket som är hans skriftspråk, — så följer härav att i Finby ingen språkstrid nånsin oppflammat. Inbyggarna känna sig som bröder, de tala ömsom finska, ömsom svenska, och då någon kolerisk person stundom för på läppen, att man borde föredraga det ena språket framför det andra, träffar sådant tal döva, likgiltiga öron. Allt strandar mot finbybons dråpliga sentens: „det är „jämt“ det samma = „se on „jämt“ sama“.

Vad finbybons finska annars vidkommer, så skulle det förtjäna sitt skilda, lustiga kapitel. Man måste vara väl hemmastadd i svenskan för att begripa det, ja, man måste dessutom besitta vissa insikter i svenska



Finby nya folkskola, halvfärdig.

dialekter för att vara fullt säker. Som ett exempel på denna finska kan här citeras följande sång, som av de snävt behandlade golvståndarna på den 88 åriga mans bröllop, vars konterfej vi se på pärmpplanschen, för 64 år sedan avsjögs. Den lydde:

Morsian nätti
ja sulhanen stoltti
ja svärmorin suussa
ei yhtikä holtti.

Det svenska språket i Finby är någotsånär lika med skriftspråket, med mycket få dialektord. Kimitländaren på två km:s avstånd talar en fullständigt annan dialekt. Det enda dialektiska i talet är att i sammansatta ord det andra ordet har stark accent.

„Stockflotan“ t. ex. uttalas så att första stavelsen smeker örat med det lenaste „mezzo voce“, medan åter „flotan“ exploderar som en handbomb.

Sålunda leva de båda språkgrupperna i ljuvlig frid och försoning sinsemellan. Mätte Finbys lyckliga stjärna frälsa dem från nationalitetsstridens förbannelse. — Utgången av striden kan icke vara osäker. — Men råder sämja dem emellan, kunna vi ännu länge fröjda oss åt, att de båda språken talas jämnsides med varandra. Nationalitets- och språkförföljelserna hålla för resten på att komma ur modet i hela världen. Lycklig denna lilla vinkel, där man aldrig känt till detta slag av övervåld.

Om näringarna i Finby.

IV.

Fisket. Den äldsta av alla näringar har naturligtvis fisket varit. I den skymmande forntiden torde fisket dessutom varit den enda näringsgrenen på dessa skär och holmar, som numera gå under namnet Finby. Men fisket utgör ännu i dag en mycket viktig faktor i finbybons liv. Man fiskar året om kring Finby öarna. Vår- och sommarfisket är mest givande på vestra sidan av öarna, höstfisket på östra sidan och vinterfisket åter söder om öarna, synnerligast kring den lilla holmen „Träskö“, som egentligen hör till Kimito, men där finbybon har urminneshävd på att fritt lägga ut sina bragder.

Fiskbragderna och avsättningsorterna hava undergått mångahanda förändringar under tidernas lopp. Fiskbragderna voro enkla och

primitiva i gamla tiden, numera stå de på höjden av modern fullkomning. Rys-sjorna äro stora och rymliga, så man kunde köra in i dem med häst och kärra, notarna hundratals meter långa, som skötas av 14—17 man och ett par hästar. Men så



Vinterfisket vid Träskö.



Fiskrensning.

är också fångsten därefter. Det bästa varpet jag känner lyfte opp på isen vid Träskö 54 tunnor strömming, d. v. s. 6,480 kg, den rikligaste fångsten med ryssja gav 56 tunnor. Förr såldes fisken på marknaderna i Åbo och Uskela (Salo), numera far all fisk ut till Reval om somrarna, till Petersburg om vintrarna. Vinterfisken utförs färsk, d. v. s. i fruset tillstånd, över Perniö station till Ryssland, vår- och sommarfisken saltad till Reval med jakter. Ett gott fiskeår beräknades inkomsten från vinterfisket vid Träskö till 80,000 Fmk.

I början av 1700-talet klagade ortens fiskare bittert över att Uppsalaborna av stadsfiskalen i Åbo förbjöds att med sina skepp medföra salt för insaltningen av fisk samt spannmål, som allt utbyttes mot strömming, både färsk och saltad. Därigenom tvungos fiskarna att förvara sin fisk i „blodlaka“, (rimsaltade), varvid ofta hände att fisken förfors och „Guds välsignelse“ måste massvis vräkas i sjön. Den enda avsättningsorten var i ty fall Åbo, och det ser ut som om saltet där var svårt att åtkomma. Fiskarna påstodo att de ingen kredit hade varken i Åbo eller i Stockholm. Det underbara är, att våra skäribor då ännu icke hade så stora fartyg, att de vågat segla med dem över Ålandshav. Den seglatsen vågade blott

Uppsalaborna företaga. Endast till Åbo och Uskela hasarderade man att segla eller paddla sig fram.

Fordomtina fiskade husbönderna flitigt, numera så gott som alls icke. De hava del i notarna, men fiska icke handgripligen. Det är yrkesfiskarna som övertagit hantverket. På 1700-talet bär en bonde i varje by följande pompösa titel: „Notbolets uppsyningsman“. Till hans ämbetsåligganden hörde, bland annat, att se till det prästerskapet fick sin rättmätiga

del av fångsten. Numera ha dessa fått efterträdare med ett ännu grannare namn. Han som kommenderar notlaget med dess 14—17 man kallas numera „notkungen“. Det är han som bortauktionerar fisken efter det den blivit oppkastad på isen.

Med fisk förstår man här strömmingen, all annan fisk kallas „fjällfisk“, och betraktas som någonting av ringa vikt. Mörten t. ex. är alls ingen ätbar fisk; mörten hör kattén och kroken till. Fisket är de obesuttnas levebröd, och är nog så givande, varav just följer att Finby räknar så få fullkomligt medellösa.

Sjöfarten. Såsom redan av det föregående framgår, har sjöfarten i Finby ännu för 200 år sedan varit inskränkt till den allra närmaste omgivningen. Det är icke att undra på, när man vet att utrustningen av skepp var av det primitivaste slag. Man stegade masterna dåförtiden i regeln endast med rep, i värsta fall med flätade vidjor. Skäribon vågade sig icke ut på det öppna havet, det var endast borgarna i städerna som kunde utrusta fartyg, som dristade sig ut på villande våg. Skäribon seglade för förlig vind, och rodde sin klena farkost i stiltje. — Hela Sveriges skärgårdsflotta, de s. k. galererna, frambefordrades ju huvudsakligast medels

rodd. Ryssarnas seger vid Rilax 1714, nära Finby, var helt och hållet en roddarbragd. — Men i slutet av 1700-talet och under 1800-talet ruskade skärribon på sig och blev med ens en djärv oceanfarare. Därtill bidrog i främsta rummet handelns frigörelse ur de bojer, som en enfaldig styrelse lagt på den under 1600-talet och långt in på 1700-talet genom att förbjuda all annan sjöfart, än den på Åbo och Stockholm.

genevern gjorde upplandsbon lätt om foten. Det var fest och fröjd i byn, då det egna skeppet landade vid stranden. Det flaggades och glammades och arbetena stodo många dagar, ty arbetsledarena och arbetarena ville inandas främmande luft i kajutorna och inmundiga söderns håvor, det tröga sinnet till vederkvickelse.

Ännu i dag kan varje medelålders husbonde i Finby med största sakkännedom



Utsikt över Förby hamn.

Oräkneliga äro de skepp, stora och små, som under dessa tider byggdes på Finbys kuster. Alla öar, alla byar hade sina skeppsvarv. Man byggde icke allenast jakter och galeaser, man byggde skonare, briggas, möjligen någon tremastare. Alla gårdar i Finby hade del i dessa farkoster. Men icke allenast finbybor, utan även bjärnbor långt oppe på landbacken, som knappt kunde ro en öka, voro intresserade i denna näringsgren. Man berättar många historier om redaremöten i Hakkala, där upplandsbon och fackmännen fröjdat sig mycket grundligt åt en lyckad seglation på Spanien, Portugal och Medelhavsländerna. Portvinet flöt i strömmar och

berätta om städer sådana som Antwerpen, Gent, Calais, Lissabon och Cadix, och kommer han riktigt i pratfarten påstår han att han i sin ungdom rätt ledigt rett sig bland annat med franskan. „Sä bong säsa“ skall vara ett bevis på riktigheten av påståendet. Den som känner till dessa havets käckä betvingare i vårt land från de senaste 50 åren, för honom skola följande namn vara bekanta: Uppman, Sandell, Forsström, Förbom, Troberg, Lindholm, Funck etc., alla infödda finbybor av urgamla ätter på öarna.

Och så de älskade sina skepp, dessa redare, egare och förare. De hade de vackraste smekord till hands då det gällde att framhålla



Julseglats med „Hansa“.

deras duglighet i sjön. Det är ingen tillgjord känsla som uttryckes i sjömanssången:

Och briggen Carolina
från Finby hon var.
Med stor sorg och saknad
från henne jag far.

De älskade sina fartyg så, att de på utrikesort läto måla deras bilder och hängde opp dem i glas och ram på sina väggar hemma hos sig. Under långa vinterliggningar i främmande hamn snidade de åt sig noggranna modeller av sina skepp, som sedan inlagda i vitriner prydde salens finaste bord. Älsklingsdöttrarna fingo skeppens namn: de heta Alda, Ceres o. s. v.

Stockholm är finbybons huvudstad. Åbo är endast läneresidenset, Helsingfors ligger bortom Hangöudd. Det finns värdinnor på öarna som sju resor följt sina män till Stockholm, men inte sett skymten av Helsingfors. Från Stockholm äro husgeråden i gårdarna, därifrån konstverken, därifrån apoteksvärvorna, från samma stad målningen med vilka byggnaderna äro bestrukna.

För etthundra år tillbaka och långt inne på 1800-talet bestod exportvaran huvudsakligast av nötkreatur. Numera är det ved. — Förr fick Stockholm ved tillräckligt från eget land, nu åter kött från eget land längs järnvägarna. — Nöten placerades på däck och flngo utstå alla havets vedermödor under bar himmel. De ilsknaste tjurarna angjordes vid det ställe, där vågen lättast rullade in. De voro spaka som lamm, då de utleddes på bryggorna i Stockholm. Den 88-åriga „gammelfar“ i Norrby, Bjur, berättar att han på en resa hade 32 nöt på galeasdäcket. Det blev rusk och regn och motvind. Han for ut Mikaelidagen och landade i Stockholm precis en månad senare. Fodret tog slut, han bärgade vass på stranden, han köpte höknippen här och var. Nöten mädde illa, men fem kor kalvade under resan. Skeppsgossarna åto kalvdans dygnet om, skvalade i sig grädde och formligen badade i mjölk. — Om Gråböle husbond berättas, att han var en så flitig stockholmsfarare, att till och med kungen hörde till hans bästa vänner. En vacker dag, då Gråböle sjåade med sina kuddor på stranden, kom kungen åkande förbi och ropade:

— Hejsan Gråböle, är du här igen?

— Jo Ers Majestät.

— Vad tar du för köttet?

— „Jämt“ det kungen vill ge.

Man kunde nästan med tysken kalla Gråböle för „hoffäig“ (lämplig för hovet).

Numera utskeppas endast ved till Stockholm, och inskeppas malm till Dalsbruk och Trollshovda från staden Köping vid Mälaren. Kommersen vill icke mera bära sig, vinsten flyter ner för sjömannens strupar, som med åren blivit allt torrare. Redarena få knappt så mycket som en gratis sup på bolagsstämman.

Men de flesta förmögna män på öarna hava lagt grunden till sina rikedomar just på sjön. Det är de stora lastångarna som strypt sjöfarten ute på de stora haven, på de närmare vattnen åter konkurrera ångbåtar

och bogserbåtar starkt med galeaser och jakter. Oräkneliga äro de vrak av galeaser som ligga på Finby stränderna. De le ett ohyggligt vemodigt grin med sina över vattenytan uppskjutande spanter, för att så småningom sjunka ned i den mjuka leran på havsbotten. De få överblivna göra korta resor till Stockholm, Rävel (Reval) och Pallriksport (Baltischport). Sjöfarten med skepp sjunger på sista värsen. Finbybon har tagit skeden i vackra hand; han har övergått till jordbruk.

i det närmaste är laggd under plog. Alla moderna jordbruksredskap äro kända och använda på öarna och finbybon kan väl utvärda en jämförelse med bjärnobon, som har rykte om sig att vara en av Finlands idogaste och kunnigaste jordbrukare. Jordmånen är mycket god och skördarna bliva rikliga i detta varma, frostfria land.

Denna omsvängning i näringarnas förhållanden skedde ovanligt plötsligt. Ännu levande äldre personer kunna demonstrera, huru snävt tilltagna åkrarna fordom voro.



Lillgård och Storgård, Pettu.

Jordbruket. Att jordbruket i forna tider icke varit huvudnäringen på öarna kan man sluta av många omständigheter. Den största skatten betalas av de byar, som haft det bästa fiskevattnet. På 1500 talet är Norrby med sitt ypperliga vår- och sommarfiske den största byn i trakten. Den räknade 5 skattebetalande husbönder, medan Förby räknade 4 och Finby 3. Men småningom förbättras jordbruket för att, efter det sjöfarten i slutet av 1800-talet avtagit, med ens uppsvinga sig till den obestridda huvudnäringen. Numera är Finby ett intensivt åkerbrukande samhälle, där all brukbar jord

De hava ökats under en mansålder med 2 å 3 gånger sin forna areal. Mjölken utförs till mejerierna i Ylönkylä och Förby, och beredes därav i främsta rummet ost.

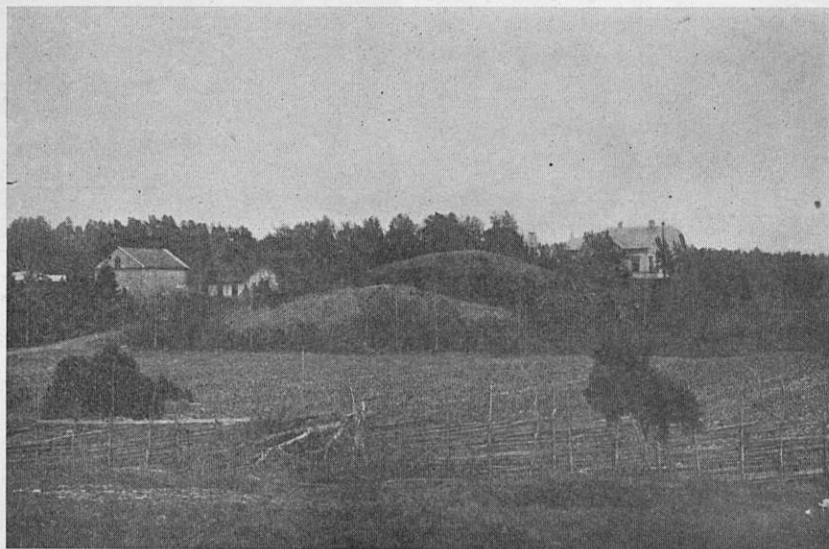
Det kan kanske intressera även en större allmänhet att få en inblick i jordbrukets tillstånd i trakten för 200 år sedan, i ty att utvecklingen i någon mån varit densamma överallt i landet, liksom alla andra näringars tillstånd i Finby avspeglar vår skärgårds odlingshistoria i dess helhet.

I hela Bjärno kommun, Finby däri inberäknat, funnos år 1719 hemman till ett antal av 119. Utsädet av råg utgjorde 324 tunnor

5 kappar, korn 61 t. 20 k., havre 2 t. 29 k. Det mest i ögonen fallande är haversåddens löjliga litenhet. Det ges väl numera intet hemman, som icke skulle så havre åtminstone lika mycket som hela Bjärno kommun för 200 år sedan. Numera bör haversådden och rågsådden belöpa sig till ungefär samma antal tunnor, om icke haversådden möjligen överstiger rågsåddens storlek.

Samma stora skillnad i förhållandet mellan husdjuren förr och nu framgår av följande

kunde icke komma till användning vidare än om vintern på isarna. I det stället förvåna oss dragoxarnas mängd. Härav kunna vi sluta att oxarna så gott som enbart användes vid arbetena på åkrarna och för hemkörslor. Hästarna voro lyxdjur, som kommo till användning endast då det var hast å färde och då man ville rida. Men den tid, då dragoxar ännu allmänt sågos i Finby, ligger ingalunda 200 år tillbaka. För trettio år sedan egde Tessvär gård ännu 6 dragoxar,



Förby gård.

uppgifter för 200 år sedan. Ovannämnda 119 hemman födde 88 hästar, 325 dragoxar, 584 kor och 396 ungnöt samt 665 får. Det mest frapperande i dessa uppgifter är åter hästarnas fåtal och dragoxarnas mångfald. Tänker man sig att de stora herrgårdarna Paarskylä, Mälkilä, Bjärno Ladugård (Näs), Hämeenkylä, som lågo vid den enda landsvägen, Stora strandvägen, hade flere hästar, komma vi till det resultat att en stor del av de andra hemmanen fullkomligt saknade sådana. Att Finby särskilt varit fattigt på hästar kan man taga för givet, Finby som då saknade alla körvägar och kunde begagna sig av vattenvägar under årets flesta månader. Hästarna

men endast två hästar. Dragoxarnas utmönstring ur det allmänna bruket har således skett på en så kort tid som 25 år. *Nu har Finby ingen dragoxe mera.* Utvecklingen går nuförtiden raskare undan än fordom. I Tyskland och Schweiz användas både oxar och kor ännu allmänt som arbetsdjur. Men i Savolaks och Karelen har man endast i bibeln läst om oket och ökdjuren. Där har hästen varit det enda åkdjuret. Den som rest med skjuts i olika delar av landet, har gjort den iakttagelse, att ju längre vesterut man kommer dess trögare springer kampen. Men det måste vara så, då skjutspojken har oxdrivarblod i sina ådror.

Numera har finbybon präktiga hästar. Hingsten Onni av Strängnäs kan tävla med Karelsens bästa yvrare.

Jämte sina åkrar sköter Finbybon med kärlek om sin trädgård. Det finns ingen människoboning i kapellet, som icke hade sin, om och lilla, fruktträdgårdstäppa. Äppelträdet vid stugknuten är ika obligatoriskt som skorstenen på takåsen. I synnerhet är plommonodlingen mycket allmän hos oss. Vi hava formliga plommon- och krikonlundar i våra trädgårdar. Bland större trädgårdsanläggningar må nämnas de å Falkberga, Montola, Aisböle, Förby etc. Varifrån härstamma dessa trädgårdar med sina fruktträd? De äldsta träd äro hemtade från Sverge, ty där såg finbybon vid varje resa träd, som om våren glimmade i sin vita blomsterskrud och om hösten dignade av frukt. Följande korta historia är typisk.

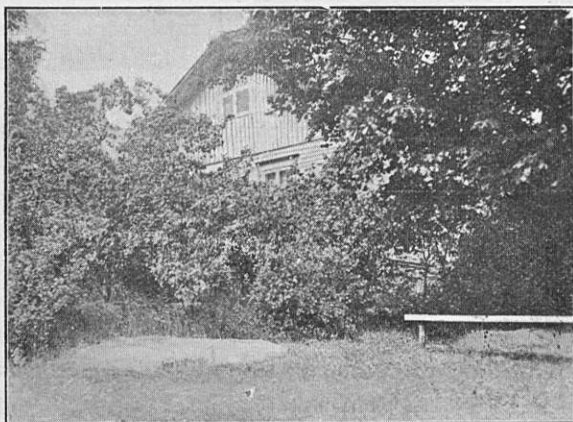
Norrby sonen, Elis Gustafsson Bjur, seglade som ung på många hav och sjöar. Han seglade även på Mälarn. Där låg han mid-sommartiden med sin galeas utanför Strängnäs i stiltje. Den lilla staden låg inbäddad



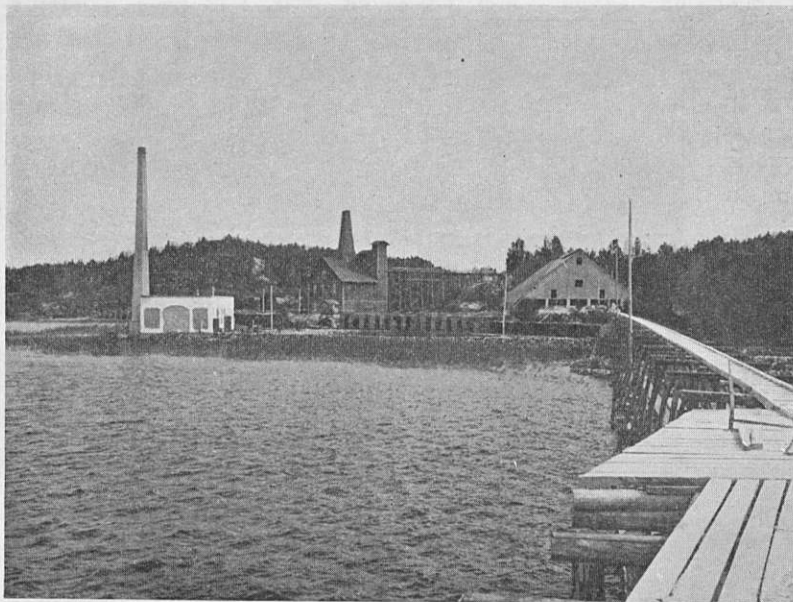
Äppelträden blomma i Strömnäs.

mellan hägg och syrén, mellan blommande äppel- och körsbärsträd. Han låg över relingen och drömde om framtiden. Får jag en gång en gård i min värjo, skall den drunkna bland blommande buskar och blad och Strängnäs skall stället heta, drömde han. Drömmen har gått i fullbordan. Bliven stadig karl, köpte han sig en gård — den hette naturligtvis Vestergård. — Nu håller den på att fullständigt överskuggas av lönnar, plommon och syrén, och heter, Gud ske lov, Strängnäs, — men icke Vestergård. — Otaliga äro de finbybor, som ute vid främmande kust, där orangerna glött under solens strålar, tänkt på sitt klippiga, kära Finby och drömt huru vackert de skola ha det kring gården — med maka och barn.

Vid den stora och hastiga övergången från skeppsfart till lantbruk hade möjligen en kritisk period inträtt i de ekonomiska förhållandena, men samtidigt upptäcktes en givande källa till inkomst för finbybon i de kalkfyndigheter, som visserligen tidigare kända dock icke tillgodogjorts i större skala. Just under denna tid uppstod



Strängnäs.



Elektricitetsverket och kalkugnen, Förby.

Gruvdriften. Det var kapten Karl Forsström i Förby, som, sedan han tröttnat vid sjömanslivet, gjorde ett försök att genom kalkbrytning i större skala tvinga den hårda, sterila klippan att giva bröd åt sig och sina älskade finbybor. Före år 1880 erhöles kalksten endast ifrån några mindre brott söderom Förby hemman, vilka då voro inmutade av Tykö bruk. Bränningen skedde i jordugnar. En sådan brändes vartannat år, och kalkavsetningen var c:a 100 tunnor per år. År 1881 upptäcktes emellertid även norrom gården, delar av lagret, som visade sig innehålla betydande mängder marmorartad sten. Det var i dessa klippor, som Karl Forsström lät plugga in sina borrar och draga fram i dagen kalkstenarter, vita och vackra, som i ett nu fingo stor efterfrågan.

Kapten Karl Forsström, en vacker typ av den äkta finbyrasen, utvidgade sin gruvdrift under årens lopp allt mera, till och med utöver Finbys gränser. Men även inom Finby, då alla brotten medräknas, har lagret en längd av 1,5 km. Karl Forsström blev banbrytaren på kalkindustrins område i vårt land och egde vid sin död för 2 år sedan den största privata kalkgruvdriften i vårt

land, vilken endast överträffas av „Par-gas Kalkbergs“ produktion.

Det är icke endast kalk man bryter ur gruvorna, utan även dess tvillingssystem, marmorn. Marmorn är äkta vit och vacker, men förekommer icke i sådana block, att man kunde hugga stora mäns byster ur dem. Marmorn krossas i Förbykrossverk och utskeppas för stuckaturtillverkningar. Ända till 30^{0/0}

av all bearbetning i Förby gruvor utgöres av obränd sten för olika tillverkningar.

Förby gruvor med krossverk och ugnar har blivit en sannskyldig Grottekvarn, som malar brödföda åt en mängd arbetande finbybor. Den finare krossprodukten av marmor kallas också marmormjöl. Mjölet används i glasbruk och kolsyrefabrikerna, alltså i lemonaden, den mest älskade av alla drycker i Finby, samt i pappersbruken och för tillverkning av „blendapulver“. Nästan allt „blendapulver“ i vårt land härstammar just från Förby gruvor. Hela Finland skurar sig fint och blankt med det mjöl, som erhålls från vår fina by. Låtom oss bära vårt namn *finbybo* med högtburet huvud.

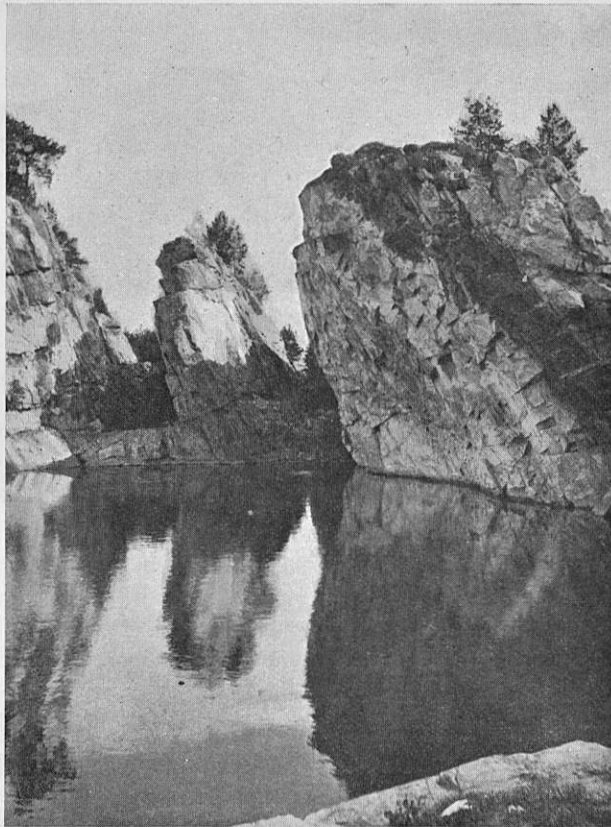
Men vår Grottekvarn malar även grövre mjöl, *mosaiksten*, som används för framställningar av cementplattor med marmorinlägg. Den sorteras i tre grovlekar med följande läckra namn: *risgryn*, *mannagryn*, *groft och fint mjöl*.

Otaliga galeaser och jakter förde dessa varor ut i marknaden kring Finska vikens stränder. Men numera har Förby lagt sig till egen bogserbåt, Förby I, som släpar på prämarernas mångfald. De stolta galeaserna

med sina vita segel hava mist sina smäckra master, de hava blivit kapunerade till helt prosaiska „lodjor“. De hava från fixstjärnans rang med egen kraftkälla degraderats till hjälplösa planeter, till en svans åt kometen Förby I. I kajutorna bor pråmkarlarna med familj, eller också — Finby är ett kvinnoemancipationens föregångsland — pråmgumman med sin son och dotter. Där lättmatroserna och jungmännen förr nojsade och grejade med segel och ändar, där sitter nu pråmgummans förstfödda dotter med styrpinnen i jungfruhand och romanen i den andra, nedpudrad av fint kalkmjöl och nätt som en baldronning i Gustaf den III:s hov. De gamla sjöbjörnarna på stranden vända ryggen till, krossa en tår och sucka: „Herre låt din tjänare i frid fara, ty mina ögon hava sett nånting rysligt.“

Men utvecklingens hjul rullar alltid över krossade åskådningar.

Själva kalktillverkningen är tillsvidare den dominerande. För år 1908 steg produk-



Gammal gruva i Bastböle.

tionen från Karl Forsström tillhöriga brott inom och utom Finby till circa 19,000

ton osläckt kalk, 1,300 ton krossad och pulveriserad sten samt 9,000 ton rå kalksten.

Arbetareantalet är ganska betydligt vid Förby gruvor. Räknar man ännu härtill alla, som medelbart hava inkomst från gruvdriften, stiger antalet ännu betydligt högre, ehuru det icke kan med siffror bestämt fixeras. Arbetarn i Förby för, enligt mitt förmenande, ett idea-



Marmorgruva i Förby.



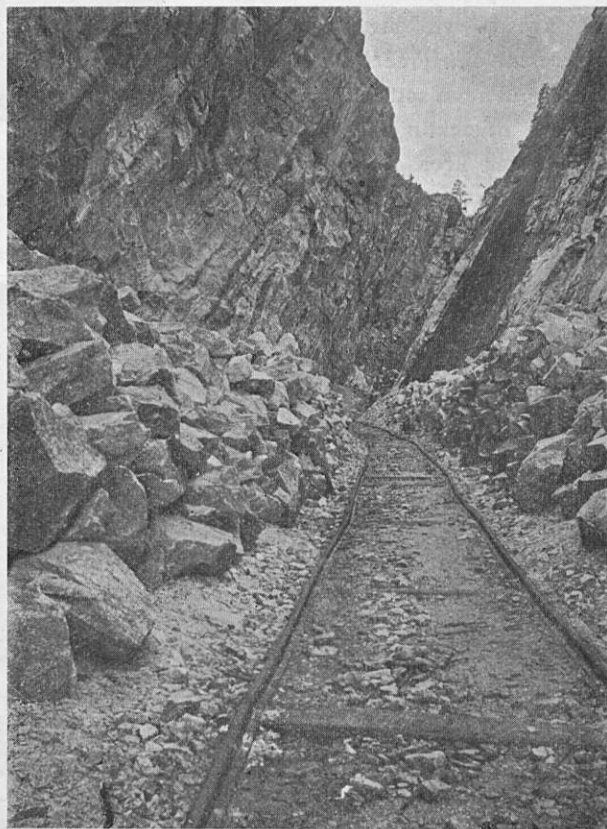
R. Kataja, gruvarbetare, med familj.

liskt liv. Om jag jämför deras lott med vad jag sett utomlands i de stora gruv-distrikten, kan jag icke komma till någon annan slutsats. Gruvarbetarena i kolgruvorna i Sachsen, i Rhenländerna i Belgien äro nedsolade, sorgliga varelsor, som aldrig få se en klar sol på blå himmel, som aldrig få andas en sluck frisk, ren luft. Då de uppstiga ur sina grymma schakt, nås de av stenkolsrök, som bolmar ur otaliga fabrikens skorstenar. Röken ligger som ett ogenomskinligt sorgflor över hela nejden. Jag har vid tillfälliga besök i dessa trakter överfallits av en beklämhet, som varit i högsta grad pinsam. Och deras nedsvärtade bostäder i stora kasernbyggnader! Otrevliga ända till faslighet!

Förby arbetarn bor ofta långt från gruvan, ända till 4 km däri-från. Varje morgon går han över bärg och backar, genom gröna skogar i oförfalskad frisk luft till sin arbetsplats, om aftonen har han samma hälsosamma promenad för sig. Kommen hem, hastar han ut till stranden, stöter ut sin båt

och ror ut på fjärden för att lägga ut långrev eller ro drag. Där låter han den friska vinden driva ut kalkmjölet från sina klädesplagg och pustar ut pudret ur lungor och näsa. — Förbyarbetarena äro passionerade fiskare. — Han kommer hem om kvällen med fisk för familjen och får sig en portion färsk, varm fisksoppa. Vill han, så kan han „kraba“ en eller ett par dagar från gruvan, utan att ingenjören blir dödligt förtörnad för det. Då sitter han i sin båt och spottar ut resten

av förkalkningen i lungorna på metmasken och får för besväret en knippe aborrar. Följande arbetsdag gör han med samlad



Gammal gruva, Förby.

kraft ett ännu större hål i bärget än vad han annars gjort. Men blir mullvadsarbetet i längden enformigt och tröttsamt, då låter han mönstra sig för en sommar på en galeas, dricker punsch i Stockholm, blir röd och fet, och följande vinter anfaller han åter med friskt mod bärgväggen.

Han bor nätt och bra, gruvarbetaren i Finby. Han bor i villorna i omnejden, icke i dödande kaserner, han är utom fiskare även potatisodlare. Han läser sin tidning och följer med sin tid och dryftar med sina kamrater alla frågor mellan himmel och jord under måltidsrasterna vid gruvan. Han är snygg i klädsel, städad i sina vanor, han dricker med yttersta måtta, ty i Förby tåls intet „rojvigt“ liv. Han är, med ett ord sagt, en bildad och tänkande man, gruvarbetaren i

Förby. Han står ingalunda efter de andra finbyborna vare sig i kunskaper, sätt eller levnadsvanor. Han tillskyndar jordbrukaren och fiskaren avsevärda inkomster genom att oppköpa livsförnödenheter hos dem. Han kallar sig själv och kallas av andra „sjåare“ förty finbybon vet icke av annat arbete än det på „sjön“.

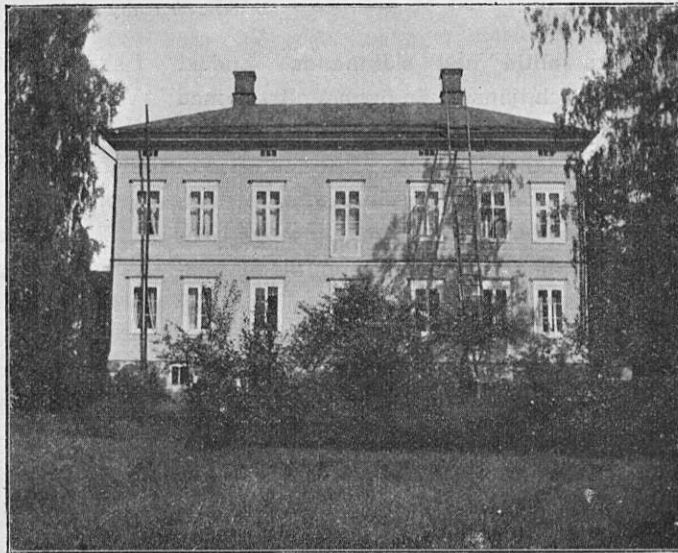
Finby har sjåare förutom i gruvan. Det finns arbetare i alla våra sågar, i Hakkala, på Kolsjö, vid våra många tegelslagerier, mejerier o. s. v. Den arbetande klassen är således talrik i Finby. Därför är landet tätt bebott, tätare än jorden ensamt kunde bära. Men då myllan, bärgen och havet förena sig om att giva utkomst åt befolkningen, kan man förstå att alla kunna trivas och leva väl i denna av försynen så vällottade trakt.

Kulturförhållandena i Finby.

V.

Finby har under alla tider, trots att höga herrar på 1600-talet haft förläningar här, varit ett veritabelt bondland. Tacka Gud för det! Inga stora herrgårdar ha lagt under sig jordområden här, och inga utsugna torpare ha suckat under arbetsoket. Visst har Finby haft och har ännu torpare, men det har ofta inträffat att torparen med en hjälpkarl skött om dagsverken till gården, medan han själv som fri man fiskat av pinkära livet. Dessutom utvisa kyrkböckerna, att många gårdsdöttrar gift sig in i torpen, så att ingen tryckande rangskillnad existerat mellan husbondfolket och underhavandena. Mången gårdsdotter har dessutom tagit

anställning som „piga“ i granngården, tills hon på ett eller annat sätt blivit försörjd. Finby har således under alla tider varit ett jäm-



Tessvär gård.

likhetens förlovade land. Alla gamla finbybor äro släkt med varandra, alla ha samma anor. Alla känna varandra, och varandras förtjänster och fel. Man undgår icke att träffas och mötas ofta, då man bor på holmar, och ryktet löper med vestanvindens hastighet.

I början av 1700-talet träffar man på ytterst få tillnamn i Finby. Förhållandet var detsamma som i hela svenska riket, Savolaks och Karelen undantagna, där varje

men före hans död blir namnet ändrat till Forsström. Sedermera följa hela raden av de nuvarande finbynamnen. Pettu bönderna kristna sig Uppman och Troberg, på Storön taga de följande namn: på Kåta Sandell, i Norby Nordström, i Sutarby och Finby Sälroos. Endast namnet Baan, sedermera Bane på Falkberga är av en tidigare period. Egendomligt nog togo dessa bönder icke namn efter vädersträcken, såsom brukligt är



Utsikt över Förby gård.

människa alltid haft släktnamn. Endast adelsmän och tjänstemän fingo stoltsera med tillnamn, bönderna måste nöja sig med dopnamn och fadersnamnet. Vi hava ett otal Johanssöner och Anderssöner o. s. v. Men småningom i medlet och på slutet av 1700-talet dyka några tillnamn opp bland bönderna. En av de första är egaren till Förby Oppgård. Han gifte sig med en Maria Elisabeth Ekebom från Härjantaka i Tenala, av en myndig Tenala ätt. Det ser ut som om hon tvungit sin man till att antaga ett ordentligt tillnamn, isynnerhet som han beklädde två så viktiga poster i samhället, som kyrkvårdens och notboleuppsyningsmannens. Han kallade sig Förström efter fädernebyn Förby,

i skärgården. Vi hava icke dessa förvillande Vesterholm, Vestergren, Vesterberg eller Österholm o. s. v. ej håller de icke mindre svårt ihågkomna trädnamnen Lindberg, Lindgren, Lindström o. s. v., utan fullt karaktäristiska namn, jämte de ovannämnda, Signell, Funck, Engman, Engblom och Förbom. — Men löst sitta dessa namn ännu i dag på sina innehavare. Man talar icke om Sälroos, utan om Sutarbyn och Muron, man talade om Kåtin och icke om Sandell, då man ville benämna egarena till dessa lägenheter. Tillnamnen vilja icke fästa sig på människor i hela vestra delen av vårt land; de äro och förbliva ett, såsom finnarna uttrycka sig, „liikanimi“, överlopsnamn, tilläggsnamn, tillnamn.

Läskunnigheten var redan på 1700-talet alldeles allmän bland befolkningen i Finby. Endast då och då påträffas någon person, om vilken det säges, att han eller hon yttermera skall förhöras angående sin litterära utbildning. Överhuvud slösas med smickrande kruxar i kyrkböckerna för finbybon i alla möjliga svåra detaljer i trosfrågor. Småningom blir det vana att pastorn över alla dessa kruxar skriver efter de kunnigaste personernas namn: hela Sveb(elius), hela Möller. Det är dåvarande finbybons magistergrad. Att kunna hela katekesen och därtill Möller (också Salighetsläran kallad) var ett styft arbete, och utgjorde frukten av ett intensivt studerande från det sjätte till det adertonde levnadsåret, ett inpluggande, som av modern pådrevs icke så sällan med mekaniska hjälpmedel, med det alltid färdiga riset. På Grönvik torp härskade en amper mamma, född Förbom, som indrev vett och bildning i sina barn den bakvända vägen. Då hennes man eller någon annan visade lust att inskrida till barnens förmån, skakade modern om riset och sade: „komin ni bara hit så får ni uta samma spö“.

Hela Svebelius och hela Möller äro icke numera de enda böcker finbybon läser. Folk-skolorna fordra även annan kunskap. Men Svebelius och Möllers andar sväva ännu



Villan Sjötorp.

över våra klippor och fjärdar, liksom över hela vår skärgård. Skäribon är Finlands kristtrognaste inbyggare. Kyrkorna äro väl besökta både i Finby och Kimito. Man ser oändliga rader av hästar med kärror och folk hasta om söndagarna till kyrkan. Icke ens telefonerna, som överallt i Finland minskat besöken i kyrkorna, då folk medels telefonens hjälp kan hålla sig å nivå med händelsernas gång i trakten, vilka fordom erforos endast på kyrkbacken, ha kunnat göra intrång på denna fäderneärvda sed.

Utom i kyrkan är finbybon i tillfälle att njuta av Guds ord på de talrika „festerna“. Man hör ofta ynglingar helt glädjestrålade yttra:

— I dag är det „fest“ i Förby.

Förrän jag lärt mig känna landets sedvänjor, sporde jag nyfiken:

— Hurudan fest?

— Evanjelii fest.

— Evangelii fest?

— Ja, eller missionsfest, jag vet icke riktigt säkert. Ja, kanske en fest för sjömansmissionen.

Jag bevistade en gång händelsevis en sådan fest i Finby. Det var en vacker fest. Under blommande äppelträd stod predikanten omringad av damer, längre borta hade husbönderna lägrat sig, och utom hörhåll sutto ynglingarna, men



Falkberga gård, författarinnan Ainas hem.



Ruminteriör å Falkberga.

även dessa senare hade tagit miner på sig, som utstrålade den mest oförställda andakt och vördnad för det som uttalades där borta under träden. Alla, både de mera och mindre bildade, i Finby äro samma andas barn. Denna världsåskådning har fått sitt blidaste och vackraste uttryck i vår stora författarinnas, Ainas, många berättelser „vid aftonlampan“. Endast bland inflyttade gruvarbetare kan man stöta på modernare världsåskådningar.

Härav följer, att finbybons uppträdande städse präglas av den största försynthet och tillbakadragenhet. Finbybon är högtidlig och stillsam i sitt sätt, liksom alla öarna vore en enda kyrkbacke. Det är endast brännvinet som stundom kan förmå finbybon att skena över skaklorna.

Denna allmänna kyrkligt religiösa sinnesstämning förbjuder även avhållandet av alla allmänna danstillställningar. Finbybon dansar således icke. Man vet icke om man har skäl att beklaga denna oförmåga. I sig själv är ju dans, hyggligt bedriven, en vacker konst, men då man vet huru stormande och skrålände sådana tillfällen ofta på landsorten bruka gå av stapeln, bör man egentligen känna sig nöjd över denna brist i finbybons utbildning. Men går det så långt, att till och med ringdans förbjudes, då gör man intrång på ungdomens behov av glädje. Vi se här en nätt avbildning av unga finbybons sätt att idka dans, där damer och herrar hava den minsta möjliga kontakt med varandra. Bliven kär, är finbybon icke högljudd av sig; han leker stilla och ljudlöst som aborren på stranden, men han handlar dock med raskhet.

Några allmänna andliga strävanden av betydighet, utom de religiösa, har man icke att omnämna i Finby. Den moderna finska sporten och idrotten är obekant hos oss, utom den av alla med passion bedrivna segelsporten, där finbybon är mästare.

Men en runosångerska — må jag säga — lever på Pettu holme, fröken Mathilda Troberg, som på senaste tider väckt stor upp-



De sju visa jungfruarna och de två avundsvärda. Montola.

märksamhet. Hon har i sällsynt grad blivit begåvad med gott minne, så att de skatter av fornkunskap ifrån Finby, som hon uppbevarar i sitt minne, äro hart när outtömliga. Hon kan sägner från medeltiden, sånger och melodier, som alla ännu icke äro upptecknade. Hon är helt enkelt för Finby, vad runosångaren Arhippa i ryska Karelen var för den finska runosången, uppsamlad i Kalevala, Kanteletar och andra samlingar, en

besättning, som icke till antalet var ringare än på de av borgare utrustade större fartygen. Sålunda lockades varje yngling ut på seglation, som oftast också blev i högsta grad fruktbringande i kulturellt hänseende. Disciplinen var ytterst sträng på båtarna, precisionsarbete fordrades av en var, färdigheter inlärdes icke allenast på navigationens område utan på snart sagt alla branscher av hantverk. Det var där i främ-



Mathilda Troberg.

kvinlig Homerus i vår arkipelag. Hennes samlade visdom må finbyborna uppteckna och uppbevåra i sitt hembygdsarkiv!

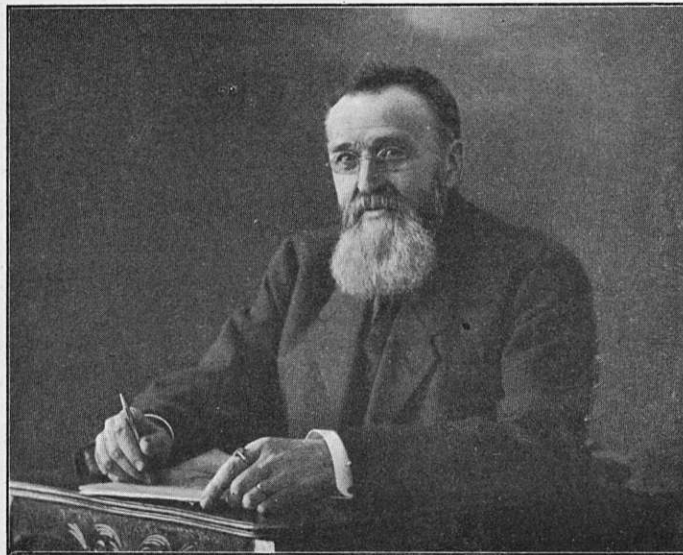
Finbys kulturella storhetstid inföll samtidigt, som dess fria seglation på alla världens hav begynte. Det var tvångsseglingens på Stockholm och Åbo upphävande, som öppnade portarna på vid gavel för inströmning av kulturella inflytanden från Europas alla länder. Vi måste komma ihåg, att Finlands skärbor, enligt en statistik från år 1840, egde två gånger så många skepp, som alla våra många städer tillsammans tagna. Skeppen voro i allmänhet mindre, men genom sitt stora antal förde de med sig en

mande land som finbybon blev den till klädsel och sätt fullkomliga europée, som han än i dag är. Den återvändande sjömannen klädde och „fiffade“ upp sina damer, så att Finby kyrka ännu för 25 år sedan utgjorde den plats, där bjärnbornas hustrur och döttrar fingo under gudstjänsten i smyg inlära sig de modernaste moderna och snitten på damgarderoben. Före Åbo—Karisbanans byggande var Finby det fönster, genom vilket fastlandsbon tittade ut mot Europa.

Varje finbypojke begynte sin sjömansbana vid 14 års ålder såsom en av alla hundsvotterad kock, som måste lära sig de första grunderna i matlagningkonsten. Efter

genomgången skriftskola upptogs han som lättmatros på någon skuta. Han kom på däck med huvudet fullt av hela Sveb. och hela Möller, men kunde han därjämte skriva och räkna bra, gick det hastigt upp för honom i graderna. Förstod han sig på bokföring och lät bli att drunkna i förtid, placerade han helt säkert kaptensmössan på sitt huvud. Det var icke så kinkigt med examina dåförtiden, om ock en navigationsskola

dets riktningar. Han blev inom kort den okorade hövitsmannen på öarna. Man begärde hans råd, man följde hans exempel. Han beklädde förtroendeposterna i sin kommun med den hedern, han sammanförde alla till ett enigt arbete genom en sällsynt förmåga att intaga människor. Han var en lugn, övertygande talare, vare sig det gällde ekonomiska, politiska eller kulturella spörsmål. Varmt religiös höll han strängt på



Kapten Karl Forsström.

i Åbo öppnats redan år 1813. Han blev kofferdikapten med all den bildning han under sin seglation själv inhämtat. Att den omfattade även andra områden än det religiösa, framgår av det vackra inlägg så mången finbykapten gjort i kommunens utvecklingshistoria.

Den märkligaste av alla dessa vakna, driftiga kaptener i Finby, var dock den tidigare nämnda kaptenen i Förby, Karl Forsström. Hans betydelse för det ekonomiska livet i Finby är redan i korthet omnämnd. Men hans inflytande sträckte sig vidare till alla kulturens gebit. Han uppdrog åkerbruket i Förby till ett mönster för andra, han påverkade sina grannar i alla framåtskidan-

god ordning inom kommunen. Grep han till pennan och förfäktade en sak, utlade han sina tankar med en reda och ett sammanhang, som läto förmoda, att pennan förts av en mycket beläst man. Han var till sin förmåga, till sitt uppträdande och till sitt yttre den borne hövdingen, ättlingen av den fria odalbonden i Förby från tider så långt tillbaka, som skriftliga urkunder förekomma. Genom att frammana hans vackra bild, vill jag sluta denna uppsats om Finby och finbybor.

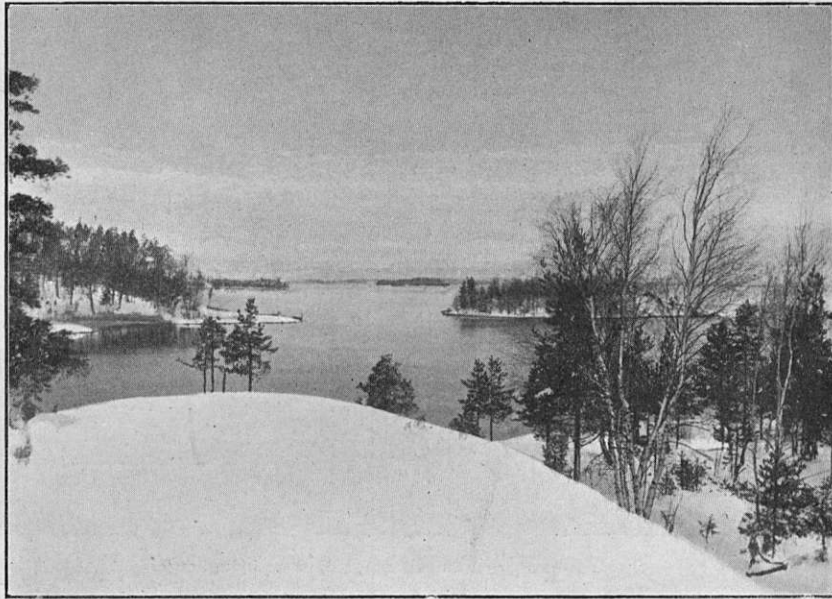
Jag tror det ligger sanning i påståendet, att öbor hålla bättre samman än inbyggare i kommuner på fastlandet med av

lantmätare gångna, godtyckliga gränser. Jag tror, att öbor djupare fästa sig vid det land, där de sett dagens ljus, där de drömt sina ungdomsdrömmar, där de verkat som fullvuxna människor. Ett vet jag säkert. En utböling, som jag, har på sex år låtit fjättra

mig fast vid denna vackra arkipelag med känslor av livligaste tillgivenhet och de bästa önskningar för fortsatt framgång och förkovran på alla livets områden.

Finby, Ljungberga 1914.

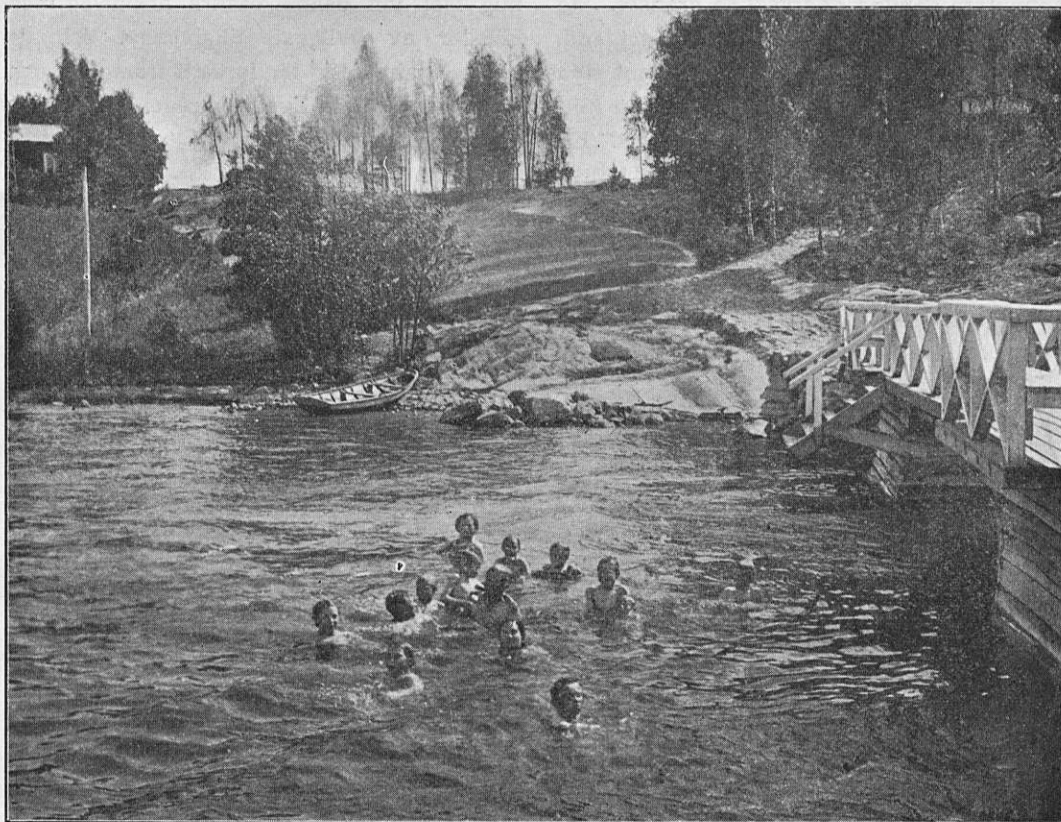
Ernst Lampén.



Julsnö. Pettu.



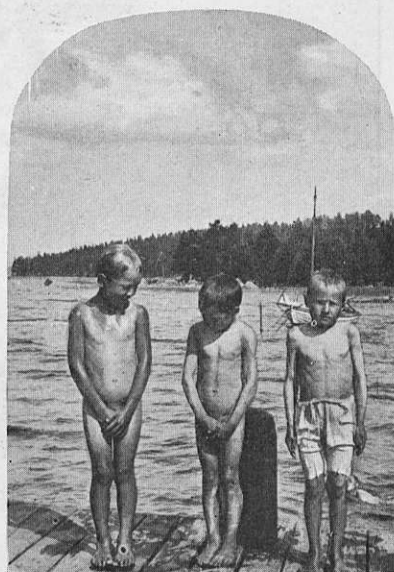
Marssnö. Lill'landet.



Samsimning. Finby. Ljungberga.



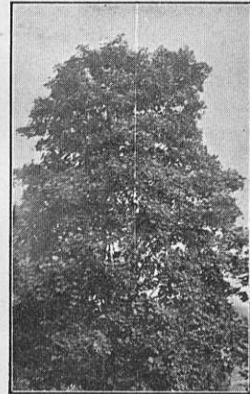
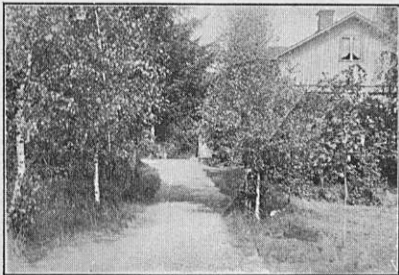
Modern ungdom i Nörby.

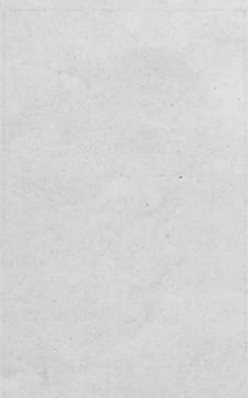


Savolaksare, Österbottning, Finbybo.



Små flickor byka i Kisböle uppfostringshem.





Ms. B. 16588